

Aharon Appelfeld

De man die niet ophield
met slapen

Vertaald uit het Hebreeuws
door Kees Meiling

Anthos|Amsterdam

1

Sinds het einde van de oorlog verkeerde ik in een permanente diepe slaap. Ik ging weliswaar trein in en trein uit, vrachtwagen in en vrachtwagen uit en soms stapte ik zelfs van de ene boerenwagen over in de andere, maar dat gebeurde allemaal tijdens een ondoordringbare slaap waarin geen plaats was voor dromen. En wanneer ik even mijn ogen opende kwamen de mensen me zwaar en uitdrukingsloos voor.

Het is geen wonder dat ik me niets herinner van die lange tocht. Ik at wat er werd uitgedeeld, juist gezegd wat er overbleef. Als ik niet zo'n dorst had gehad was het nog maar de vraag of ik zou zijn opgestaan op zoek naar een boterham. De dorst kwelde me de hele weg lang. Als me toch enige herinnering was bijgebleven van deze slaapdronken tocht, dan waren het de rivieren; op de oevers ervan knielde ik om gulzig van het water te drinken. Het koele water doofde voor enige tijd de brand in mijn binnenste, maar niet voor lang. De dorst bleef me kwellen.

De vluchtelingen droegen me en ondersteunden me. Soms vergaten ze me tot iemand weer aan me dacht en me kwam ophalen. Mijn lichaam herinnert zich het gesjouw beter dan ik. Soms heb ik het idee dat ik nog altijd in die duisternis verkeer, waarbij ik word gedragen of voortstompel. Wat me overkomen is in die dagen van slaap zal ik blijkbaar nooit te weten komen. Om de zoveel tijd keert evenwel een stem bij me terug die tot me gesproken heeft, de smaak van een stukje brood dat in mijn mond werd geduwd, maar behalve dit rest slechts donkerte.

En zo ben ik hier gekomen. De vrachtwagenchauffeurs stroopten de geteerde zeildoeken op, mensen en pakketten werden uitgeladen. ‘We zijn in Napels!’ riepen de chauffeurs om. De hemel was ver boven ons, de zon gloeide en dompelde onder in zee, het licht was fel en verblindend.

Ik had geen enkele wil me te haasten en een bed in de barakken te zoeken, of in de rij te gaan staan om gebruikte kleren te ontvangen die door de functionarissen van de Joint* werden uitgedeeld. Alles om me heen gonsde van verlangen en levenslust, maar mij leken de mensen om de een of andere reden belachelijk in hun ijver.

Met moeite kon ik op mijn benen staan. Ten slotte sleepte ik me naar een boom, zakte aan de voet ervan neer en viel in slaap.

Het was een vluchtiger slaap dan voorheen, ik kon de stemmen en het lawaai van de generatoren horen. Nog steeds had ik het gevoel gedragen te worden, maar het was een dragen zonder beweging. Want ik voelde de harde bodem onder me en ik zei tegen mezelf: straks komen ze om me mee te sjouwen. Deze vrees weerhield me ervan aan de slaap toe te geven en toch zakte ik weg.

’s Avonds kwam iemand naar me toe, schudde aan me en riep luid: ‘Wat doe je hier?’ Ik deed mijn ogen niet open en deed geen moeite hem te antwoorden. Hij bleef aan me sjorren en me lastigvallen. Ik had geen andere keuze dan tegen hem te zeggen: ‘Ik slaap.’

‘Heb je gegeten?’ vroeg de man.

‘Ik heb geen honger,’ antwoordde ik.

Ik kende uit ervaring dit lastigvallen. De hele weg lang probeerden de mensen me wakker te maken, stukjes brood in mijn mond te duwen, tegen me te spreken en me ervan te overtuigen dat de oorlog was afgelopen en dat ik mijn ogen moest opendoen. Ik had geen woorden tot mijn beschikking om hun uit te leggen dat ik mijn ogen niet kón opendoen, dat ik gevangen zat in een diepe slaap. Om de zoveel tijd evenwel probeerde ik wakker te worden, maar de slaap was sterker dan ik.

Ik ging alsmáar verder op de golven van de duisternis. ‘Waar ga ik

* De American Jewish Joint Distribution Committee is een organisatie die wereldwijd Joden ondersteunt.

naartoe?’ vroeg ik mezelf. ‘Naar huis,’ zei ik, verbaasd over mijn eigen antwoord. Maar weinig vluchtelingen wilden terugkeren naar huis. Alleen stroomden in treinen en vrachtwagens naar zee. De mensen wisten wat ze wilden. Ik had slechts één wens: terug te keren naar mijn ouders.

Terwijl ik werd voortgedragen raakte een hand me aan en toen ik niet reageerde, sjoerde de hand nogmaals aan me. Ik wilde niet antwoorden, maar omdat ze me bleven lastigvallen zei ik zonder mijn ogen te openen: ‘Laat me met rust, ik wil slapen.’

‘Je zou niet zoveel moeten slapen.’

‘Mijn vermoeidheid is nog niet afgelopen, laat me met rust.’

De man liet me met rust, maar daarna raakte hij me weer aan. Mijn slaap was al niet zo diep meer en ik voelde de vastberadenheid van de man om mij uit mijn slaap te trekken, wat er ook van mocht komen.

Ik opende mijn ogen en tot mijn verbazing zag ik een man gehurkt zitten, hij droeg een bril en leek heel erg op mijn oom Arthur. Ik wist dat de man Arthur niet was en toch was ik blij dat hij hier was.

‘Wat doe je hier?’ vroeg hij teder.

‘Ik ben met de vluchtelingen meegekomen,’ zei ik hem onomwonden.

‘Waar kom je nu vandaan?’ hij kwam met zijn gezicht vlak boven me.

Hierop kon ik hem geen antwoord geven. De laatste weken was ik op de golven van de duisternis gedragen en de plekken waar we hadden verbleven waren aan me voorbij gegleden zonder een herinnering bij me achter te laten.

Hij keek me aan en vroeg of ik iets wilde eten. Ik stond op het punt hem te zeggen ‘een glas chocolademelk’, maar ik begreep meteen dat dat een absurd verlangen was. Alleen thuis, bij het ontbijt en tegen de avond bij het vieruurtje maakte moeder een glas chocolademelk voor me klaar.

‘Ik zal een sandwich en een glas melk voor je halen,’ zei de man en zonder mijn reactie af te wachten vertrok hij om het voor me te gaan halen. Ik verwonderde me erover dat de man niet alleen qua postuur en gezicht op mijn oom Arthur leek, maar ook in zijn motoriek en ik besloot hem te vragen of hij soms ook communist was, net als mijn oom.

Hij kwam terug met een dienblad vol etenswaren.

‘Bedankt,’ zei ik. Sinds ik jaren geleden het huis had verlaten, had niemand me ooit nog eten op een dienblad gebracht.

‘Eet smakelijk,’ zei de man, woorden die ik evenmin had gehoord sinds het uitbreken van de oorlog.

Ik at en naarmate ik doorat groeide mijn eetlust en ik verorberde alles. Hij keek me aan zonder me te storen. Ten slotte vroeg hij hoe ik heette.

Dat zei ik hem.

‘Wat wil je gaan doen?’ vroeg hij.

‘Slapen,’ zei ik.

‘Ik zal je met rust laten,’ zei hij en vertrok.

Wederom was ik alleen met mezelf en ik voelde me opgelucht. Sinds de oorlog had ik er moeite mee op een normale manier met mensen om te gaan. De slaap was voor mij de juiste toestand. In de slaap leefde ik op een volle wijze, deze volheid had ik nodig als lucht om te ademen. Maar soms dook een droom op die me bedreigde.

De volgende dag kwam de man die zo op mijn oom Arthur leek terug en knielde naast me neer. En weer frappeerde mij de gelijkenis.

Hij vroeg of ik lekker had geslapen en ik antwoordde bevestigend.

Ik kon mijn tong niet in bedwang houden en ik vroeg of hij iemand kende die Arthur Blum heette.

‘Nee,’ antwoordde hij kort en krachtig.

‘U lijkt op hem, het is mijn oom.’

Hij vroeg naar mijn leeftijd. Ik vertelde het hem: ‘Zestien jaar en negen maanden.’

‘Wat wil je gaan doen?’ vroeg hij alsof hij geen vreemde was maar een familielid.

‘Ik weet het nog niet.’

’s Avonds werd ik wakker en vond een dienblad met fruit en een briefje waarop stond: gegroet, mijn jonge vriend. Vanavond vertrek ik uit het kamp en ga mijns weegs. Ik wens je een goed ontwaken en een leven van alertheid, activiteit en vermogen om lief te hebben. Ondertekend: je vriend die op je oom Arthur lijkt.

Ik las het en herlas het en dikke tranen vloeiden uit mijn ogen.

Ik bedwong mijn slaap en ging rechtop staan. De zee gloeide al. Jonge, uit hun krachten gegroeide vluchtelingen dompelden zich erin onder en enkele waren aan het zwemmen. Het was een onwezenlijk en onthutsend tafereel.

De wil om terug te keren naar de slaap was nog niet verdwenen, maar het felle licht en het open strand lieten er bij mij geen twijfel over bestaan dat hier overdag niet geslapen werd. Ik zag geen schaduwgevende boom of een ander soort beschutting in de buurt en ik keerde terug naar mijn eigen boom, sloot mijn ogen en wachtte de avond af om mij te omhullen en mij terug te voeren naar de diepten van de slaap.

Tegen de avond wekte de honger mij. Bij het water deelde men broodjes en glazen melk uit. Ik stond in de rij en nam mijn portie in ontvangst. De mensen kwamen me belachelijk voor zoals ze zich verzadigden.

De nacht daalde neer en ik wikkelde me in een warme deken bij mijn boom en viel in slaap.

De zon had me blijkbaar gewekt, misschien de generator, maar ik was blij dat ik niet door mensen werd gewekt. Ik liep naar de tafel waar werd uitgedeeld en kreeg ontbijt. Het licht verblindde me en ik liep weg om een schuilplaats te zoeken. Het hele strand leek wel door felle schijnwerpers te worden verlicht. Ik verbaasde me over de opgetogenheid van de mensen midden in dat felle licht.

Ik wilde de barakken niet binnengaan om daar samen met de vluchtelingen te verblijven. Ik vond een stuk plaatijzer, maakte het bol en dat beschermde mij tegen de zon.

Het grootste deel van de dag lag ik te dutten of sliep ik. In mijn slaap sippelden verrassenderwijs dromen door die me beelden lieten zien uit lang vervlogen dagen, geen taferelen uit de oorlog. In één droom zag ik vader en moeder staan op de oever van de Proet, hun gezichten drukten verwondering uit dat ik hen had gevonden. Ik vertelde ze dat ik hen al die jaren had gezocht. De mensen hadden me niet geholpen en er waren er bij

die me op een dwaalspoor hadden gebracht, maar ik was vastberaden geweest naar huis terug te keren.

‘En was je niet bang?’ vroeg moeder verbaasd.

‘Nee. Ik was er zeker van dat als ik maar ijverig zou volharden, ik vroeg of laat jullie zou bereiken. Ik weigerde het oordeel van de mensen te accepteren die stelden dat eenieder die met de trein was vertrokken niet zou terugkeren.’

‘Bedankt,’ zei moeder met een stem die ik niet herkende.

‘Je hoeft me niet te bedanken,’ antwoordde ik prompt. ‘Ik heb dit heel bewust gedaan en met de wil bij jullie te zijn.’

Toen vader mijn woorden hoorde glimlachte hij voluit, maar hij zei geen stom woord.

Ik verbaasde me erover dat ze in hun vreugde om het weerzien niet dichterbij kwamen om me te omhelzen.

‘Mama,’ vroeg ik, ‘wanneer gaan we terug naar huis?’

‘Binnenkort, we zijn nog maar net aangekomen. Ik had me niet kunnen indenken jou hier te ontmoeten,’ sprak ze tegen me met een stem die de hare niet was.

‘Wat voor lekkers is er thuis te eten?’ kreeg ik de stem terug van lang geleden.

‘Alles waar je van houdt, zelfs meelballetjes gevuld met pruimen.’

‘Mama, naar die lekkernij heb ik al die jaren verlangd,’ zei ik en ik was ontsteld over de woorden die me uit de mond rolden.

De duisternis bleek heel dun te worden. Ik kon de bodem onder me betasten.

Ik betreurde het dat de duisternis oploste en ik zo meteen aan het licht zou zijn blootgesteld. Ik kroop weg in de deken in de hoop dat de duisternis zou terugkeren, dikker zou worden en me zou omwikkelen. De gedachte kwam bij me op dat de man die zo op oom Arthur leek, die me fruit had gebracht en een briefje had achtergelaten, eigenlijk een afgezant van mijn oom was en zich binnenkort, als ik naar behoren op hem zou weten te wachten, aan mij zou openbaren. Deze gedachte maakte me wakker en ik deed mijn ogen open.

Die dag zag ik een jongen van mijn leeftijd. Ik had het idee dat ik hem op de tocht hierheen al had gezien en misschien nog wel eerder. Ik liep op hem af en stelde me voor.

De jongen was niet verbaasd dat ik hem aansprak en zei tegen me: 'Ik heet Mark.' Ik merkte onmiddellijk dat hij een andere houding aannam dan de overige vluchtelingen, zijn kleding was keurig netjes en hij keek me aan met een intens aandachtige blik. Ik vertelde hem dat ik tot nu toe, sinds het einde van de oorlog, geslapen had en dat het vandaag, eerlijk gezegd, de eerste dag was dat ik me aan de slaap had ontworsteld.

Amper waren de woorden mijn mond uit gekomen of ik had spijt dat ik mijn geheim had prijsgegeven, maar Mark was niet verrast, hij keek me met een tedere blik aan. Uit zijn blik begreep ik dat uitzonderlijke woorden hem niet vreemd waren.

'Waar kom je vandaan?' vroeg ik om hem nader te komen.

'Wat doet dat ertoe?' reageerde hij prompt.

Ik begreep dat hij vasthield aan zijn persoonlijke levenssfeer.

We liepen langs de kust. Het licht was fel en verblindde me, maar ik was blij in Marks nabijheid te zijn. Hij nam zonder een woord te zeggen afscheid van me. Toen wist ik nog niet dat ik hem in de loop der tijd van zeer nabij zou leren kennen.

Het grootste deel van de dag lag ik gehuld in mijn deken onder het plaatijzer. De vluchtelingen hadden me al herkend en riepen me toe: 'Daar heb je de slaapjongen.' Ze hadden het niet kwaad met me voor, maar ik vond het moeilijk in hun gezelschap te verkeren. Om de een of andere reden had ik het idee dat ze me de last die ik hun had bezorgd, nog altijd kwalijk namen. Om deze reden, en misschien ook om andere redenen, hield ik me verre van hen.

Ik zat in de geïmproviseerde kiosk limonade te drinken. 'Waarom kijk je met zo'n blik naar ons?' stapte een vrouw op me af.

'Ik kijk niet, ik denk,' antwoordde ik haar naar waarheid.

‘Waarover denk je dan?’ bleef ze aandringen.

‘Over wat me de laatste maanden is overkomen.’

‘Wat is je overkomen, als ik vragen mag?’

‘Sinds het einde van de oorlog val ik steeds in slaap en ook nu, als ik mijn hoofd zou kunnen neerleggen op iets hoogs, zou ik in slaap vallen. Het licht doet me geen goed.’

De vrouw keek me aan en zei: ‘Jij bent die jongen die we van de ene trein naar de andere en van de ene vrachtwagen naar de andere hebben gedragen.’

‘Dat zou best kunnen.’

‘Meer dan eens zijn we je vergeten, maar uiteindelijk vonden we je telkens weer,’ zei ze met iets wat leek op verwondering.

Ik wist niet wat ik moest zeggen en ik zei: ‘Bedankt.’

‘Wat is er met je gebeurd?’ zei ze, opnieuw verbaasd.

‘Ik weet het niet,’ antwoordde ik haar naar waarheid.

‘Ongeduldige mensen probeerden je wakker te maken, maar de meer verstandige snaptten dat we je niet door elkaar moesten schudden. Je hebt in alle rust geslapen en je was mooi in je slaap. Ik had echt het gevoel dat jij, en niet wij, het juiste leven leidde. Wij waren in de war. En ben je nu wakker?’

‘Bijna.’

‘God zij dank. Er waren mensen die beducht waren dat de slaap je naar de ondergang zou voeren, maar de verstandige zeiden: laat de jongen slapen, hij is verbonden met de slaap en je mag hem daaruit niet losmaken. Te zijner tijd wordt hij wel wakker en dan zal hij zijn als wij allemaal.’

Ik keek van dichtbij naar haar en ik schrok: ze leek heel erg op mijn tante Elza, alleen haar kleding was niet als van haar. Tante Elza was altijd overdreven chique gekleed.

‘Je moet uit je slaap komen,’ sprak ze op moederlijke toon tegen me.

‘Ik hoop dat gauw te doen,’ zei ik, ook al wist ik dat dit niet van mij afhing.

‘Je bent nog jong en het hele leven ligt voor je,’ zei ze. Deze zin had ik meer dan eens uit de mond van mijn tante gehoord. Een van haar clichés. Iedereen wist dat ze niet over eigen woorden beschikte en de clichés wa-

ren haar krukken, achter haar rug dreven ze de spot met haar.

De vrouw ging verder met haar vermanende woorden: 'Je moet ver van ons vandaan. Ons leven heeft geen doel en geen zin, hoe eerder je bij ons weggaat hoe beter het je zal gaan.'

'Waar moet ik heen?'

'Overal naartoe, alleen niet hier blijven.'

'Maar ik, hoe zal ik het zeggen, hoor bij jullie. Ik was met jullie in het getto en in de bossen en jullie hebben me hierheen gebracht. Jullie taal is mijn taal en in elke hoek herken ik een familielid van me. U bijvoorbeeld lijkt heel erg op mijn tante Elza, ik stond bijna op het punt u tante Elza te noemen.'

'En waarom heb je dat dan niet gedaan?'

'Ik was er niet zeker van.'

'Het zal je geen goed doen bij ons te blijven hangen,' herhaalde ze haar argument. 'Een jongeman als jij moet het gymnasium afmaken en zich niet bezighouden met smokkelen, met geld wisselen en meer van die dubieuze zaakjes.'

Dit was niet een stem van hier en ik zei: 'U heeft gelijk.'

Opeens voelde ik dat de slaap me met grote kracht omwikkelde. Ik stond op en zei: 'Neemt u mij niet kwalijk, ik moet gaan, ik moet terug naar mijn plekje.'

'Waar is je plekje?' vroeg ze op zakelijke toon.

'Niet ver hiervandaan,' zei ik en ik rende naar mijn hol gemaakt van plaatijzer. Meteen beving de slaap mij en ik zakte weg in een diepe sluimer.

4

Elke dag was ik wakkerder, er was volop eten, de verse melk smaakte me heerlijk en ik verorberde alles wat ik in handen kreeg.

'Hij is wakker geworden. Hij is uit zijn slaap gekomen,' wees een vluchteling naar mij. Ik wist niet of hij blij was voor me of leedvermaak

had. Het was niet gemakkelijk, zo voor aller ogen wakker te zijn. In de slaap was ik zonder enige scheidingswand verbonden met mijn ouders en met het huis waarin ik was opgegroeid; in dat huis was ik zelfs mijn leven én hun leven blijven leiden. Nu had ik het gevoel verdreven te zijn uit een beschermd en beschut plekje en verwond te worden door het oogverblindende licht buiten.

De laatste nachten sliep ik niet meer zoals ik eerst had geslapen. De stemmen drongen krachtig tot mij door en scheurden mijn slaap uiteen, en ik voelde me ongelukkig dat ik steeds meer werd losgerukt van waar ik ooit deel van had uitgemaakt.

Terwijl ik nog met het licht worstelde zag ik een niet zo grote man, met een kort boerenshirt aan, met de jongens praten. Hij leek op onze apotheker, die ieder kind een lolly gaf wanneer het de apotheek binnenkwam, maar het temperament van deze man was heel anders. Hij sprak met rappe tong in een met Duits doorspekt Jiddisj over een ander leven, een leven met veel actie en plezier. Ik herinnerde me oom Arthur, ook hij had gesproken over een ander leven. Vader luisterde aandachtig en maakt zo nu en dan een opmerking, moeder hoorde zijn woorden zonder enig protest aan. Hij was haar geliefde, oudere broer en alles wat hij zei vond ze geweldig.

Ik keek naar de jongens die om de man heen stonden, ze dronken zijn woorden gretig in. Er stonden grote kerels tussen hen in maar ook jongens die klein van stuk waren, alert en met een onverzorgd uiterlijk. Even had ik het idee dat ook zij nog maar kort daarvoor uit een diepe slaap waren gekomen.

‘En hoe gaan we dat doen?’ vroeg een van de jongens.

‘Ik zal het uitleggen,’ zei de man op bedaarde toon. ‘We beginnen ’s ochtends met hardlopen, daarna hebben we ontbijt. Vervolgens leren we Hebreeuws door alleen Hebreeuws te horen en te praten, en de rest van de dag doen we aan gymnastiek en zwemmen. We hebben ook nog twee roeiboten tot onze beschikking en daarmee leren we roeien.’

‘En wat zal er met ons gebeuren?’ vroeg een andere jongen.

‘Jullie zullen veranderen, binnen drie maanden zullen jullie totaal anders zijn, ze zullen jullie niet herkennen, jullie zullen groot zijn, robuust

en zongebruind. De taal zal zich verbinden met het lichaam en ze zullen één geheel zijn.'

Ik begreep niet al zijn woorden, maar ik voelde wel dat als we alles zouden doen wat we geacht werden te doen, wij inderdaad zouden veranderen en andere mensen zouden worden. In dit proces zou een deel van mij worden weggenomen en ik zou een ander soort bloei doormaken.

Er lag een beangstigende fascinatie in zijn stem.

'Ik heet Efraïm. Noem me dus maar Efraïm. We ontmoeten elkaar morgen na het ontbijt.'

Ik keerde terug naar mijn plaatijzer en ik probeerde in slaap te komen. Opeens drong tot me door wat Efraïms woorden, die me in eerste instantie hadden gefascineerd, inhielden: een rekrutering voor een eenheid waarin men dag en nacht moest trainen. Afen toe een kort verlof, alle zorg en inspanning werden besteed aan het opvolgen van bevelen en wie de bevelen niet naar behoren opvolgde werd gestraft.

Ik besloot me niet te laten rekruteren en voelde me meteen opgelucht.

Ik viel in slaap en ik droomde dat ik naar huis terugkeerde. Vader zat in zijn kamer te schrijven, moeder was in de keuken bezig. De stilte van de middag waar ik zo van hield heerste in de kamers, ik was alleen verwonderd dat mijn ouders er niks van gemerkt hadden dat ik thuis was gekomen. Ik besloot niet naar hen toe te gaan en een geschikt tijdstip af te wachten.

Daarna hoorde ik moeder zeggen: 'Martin, het middagmaal staat op tafel.'

'Ik kom eraan,' liet vaders stem niet lang op zich wachten.

Vader bleef nog even doorschrijven, na enkele minuten stond hij op, deed zijn schrift dicht en stapte de eetkamer binnen. 'Groentesoep,' riep hij uit toen hij op de drempel stond. 'Precies waar ik trek in had!'

'Hij smaakt prima, denk ik,' zei moeder zacht.

'Dat weet ik wel zeker!'

Dit simpele gesprekje, dat me door en door vertrouwd was, deed de tranen in mijn ogen opwellen: ze waren eraan gewend geraakt zonder mij te leven.

Na het ontbijt zag ik dat er zich jongens om Efraïm verzamelden, ik sloot me bij hen aan en we liepen naar de zee die reeds verblindend schitterde.

‘Wij gaan een eigen kamp opzetten,’ sprak Efraïm zonder stemverheffing. ‘En dan zullen we afgescheiden zijn van de vluchtelingen.’ Ik begreep onmiddellijk dat hij niets moest hebben van de vluchtelingen en dat hij ons van hen weg wilde houden. Verder viel me op dat hij in de wijvorm sprak.

Daarna zaten we op het strand en Efraïm sprak. Hij vertelde ons dat we ons gingen voorbereiden om pioniers te zijn voor het kamp, toegewijd aan de gemeenschap, en niet zoals de vluchtelingen die zich slechts bekommerden om zichzelf.

Ik zag Mark en ik was blij hem te zien. Mark droeg de kleren die bij hem pasten, in zijn ogen blonk een volwassen blik. Ik wilde weten of hij Efraïms woorden had verstaan. ‘We zullen zien als we tijd van leven hebben,’ meende hij. Ik had geen eigen mening en ik stemde met hem in.

Er arriveerde een wagen vol tenten, veldbedden en dekens, en Efraïm liet ons zien hoe je een tent opzet. Het waren vierkante, tweepersoons-tenten, en Mark vroeg of ik een tent met hem wilde opzetten.

En zo begon mijn nieuwe leven. Ik werd nu van uur tot uur wakkerder. De slaap die mij zo vele weken had omgeven, werd geleidelijk minder en de donkere kleden die mij hadden beschermd werden van me losgerukt, weldra zou ik geheel naakt zijn.

Marks oorlogservaringen waren blijkbaar anders dan die van mij. Hij deed alles met bedachtzame bewegingen en onverschillig. Ik volgde hem daarin en zei tegen mezelf: dergelijke eigenschappen zal ik ook hebben nadat Efraïm ons zal hebben getraind. Efraïm joeg ons niet op, hij liet ons zien hoe je de tentkleden spant en de haringen in de grond steekt.

In de middaguren stonden er al zeven tenten overeind. Efraïm inspecteerde de koorden en de haringen en constateerde dat onze tent stevig stond. De aanblik van de tent, de twee veldbedden erin, de dekens, het gaf

me opeens het gevoel dat ik een beschermde ruimte had en dat ze me 's nachts niet meer zouden wegduwen.

's Middags gingen we voor het eerst hardlopen. We liepen twee keer om het kamp heen. Niet iedereen wist deze opdracht tot een goed einde te brengen. Efraïm gaf niet toe aan achterblijvers en ten slotte wisten ook zij te volbrengen wat hun was opgedragen.

's Avonds staken we een kampvuur aan en Efraïm leerde ons het eerste couplet van het 'Lied der Vlake'. We waren met veertien jongens, gekleed in korte kaki broeken die het Joods Agentschap had uitgedeeld. We zongen en roosterden aardappels.

En ik voelde dat de weg naar die fysieke robuustheid nog lang was en dat ik me moest trainen in de geest van Efraïms woorden, lenig en bruin moest worden, de angsten uit mijn binnenste moest verdrijven en de restjes slaap die nog aan me kleefden afpellen.

's Avonds kwam, irritant genoeg, de slaap terug en even had ik het idee dat die slaap me op haar golven zou dragen en me naar een andere plek zou voeren. Ik zei tegen mezelf: Efraïm zal niet blij zijn met deze terugval, en ik probeerde de duisternis die mij omvatte van me af te schudden, maar de duisternis was sterker dan ik en alleen bij het horen van de ochtendbel werd ik uit die duisternis gerukt.

De volgende dag zag ik in mijn slaap oom Arthur zich over mij heen buigen, hij vroeg hoe het met me ging en zei me dat de weg naar vertrouwen in de mens niet de weg was waarlangs Efraïm me wilde leiden. Ik diende te begrijpen dat niet het lichaam ons zal redden maar de geest: 'Het "spierballenjodendom" is een geperverteerd begrip.'

Ik verwonderde me erover dat oom Arthur, die zo prettig was in de omgang, zo zijn gal tegen mij spuide. Zonder er verder doekjes om te winden riep hij me toe: 'Wie ervoor zorgt dat de Joden spierballen krijgen, leeft in een wereld van onrecht. Ook de Joden behoren tot de familie van de mensheid, de mens gaat voor de Jood!'

Plotseling verscheen er een grote, behaarde kerel die oom krachtig meetrok terwijl hij raasde: 'Communist!' Oom Arthur was ontsteld over zijn gewelddadige beweging en zei niets. Het was duidelijk dat de grote,

behaarde man geen woorden tot zijn beschikking had, behalve het woordje communist dat hij een oneindig aantal keren herhaalde. Oom Arthur, die zolang als ik hem kende gevoelig was voor lawaai, bedekte zijn oren met zijn handpalmen. Toen de enorme kerel zag wat mijn oom deed, barstte hij in een luid, uitbundig gelach uit, een gelach dat mij schokte. Ik werd wakker en stond op terwijl iedereen nog sliep.

6

Wij hadden heel wat te doen en er werd streng op toegezien. Soms had ik het idee dat het trainingsprogramma bedoeld was om ons totaal te veranderen, zodat ze op een dag zouden zeggen: 'Zij hebben hun vorming bij Efraïm gekregen.' Met zijn postuur en zijn gelaatsuitdrukking maakte Efraïm bepaald geen indruk. Soms leek hij me eigenlijk maar een grijze militair die zijn pupillen op een verstandige manier trainde: hij schreeuwde niet en was niet bruut; bovendien praatte hij weinig, maar zijn blik was vastberaden. 's Avonds bij het kampvuur was hij kalm en bedaard, hij zong en spoorde anderen aan om mee te zingen.

Na de ochtendparade renden we naar buiten en riepen luidkeels: 'Alef dat is een *a-ohel* (tent), beet dat is een *bajit* (huis), gimel dat is een *gag* (dak), dalet dat is een *dèlèt* (deur), hee dat is een *har* (berg).' Elke ochtend voegden we er nieuwe woorden aan toe. De woorden die ik op dat strand heb geleerd zijn in mijn gedachten verbonden met de zee. Telkens wanneer ik tent zeg, zie ik het tentdoek dat ik samen met mijn vriend Mark uitspande en de haringen die niet in het zand wilden blijven zitten. De zee was zo intens blauw dat elk nieuw woord vervuld raakte van zijn blauwe water en gesmeed werd in het schitterende zonlicht.

Op een avond kwam Efraïm terug en sprak over de noodzaak de taal met het lichaam te verbinden. De Hebreeuwse taal is gespierd en verdraagt geen teerhartigheid en zwakheid; elk Hebreeuws woord is een versterkende toevoeging aan het lichaam, zo beweerde hij. Ik begreep niet

hoe woorden zich verbinden met het lichaam. In elk geval, Efraïms woorden klonken als juiste instructies en als we daaraan zouden gehoorzamen, zouden we naar behoren groeien, ons denken zou ordelijk en helder zijn.

Langzaam en ongemerkt verwijderden we ons van alles wat in ons was: het getto, de onderduik, de bossen. Vanaf de zuidkust van Napels leken ze ver en uitgewist, alsof hun vreselijke levenskracht verloren was gegaan.

's Avonds na het ceremonieel met zang en dans stortten we op de veldbedden neer en vielen prompt in slaap. Dit was een ander soort slaap, zoals ik alleen had gekend in mijn kindertijd thuis.

En plotseling sprak moeder tegen me in een taal waarvan ik de tekens kende, de klemtonen en de stiltes. Haar stem stroomde in alle helderheid naar me toe, maar ik vond het om onverklaarbare redenen moeilijk haar te antwoorden. Mijn moeder begreep me als altijd en was er zeker van dat mijn verwarring kwam door 'emotie', een woord dat ik al lang niet meer had gehoord en waar ik onmiddellijk door was gerustgesteld.

Na een lange stilte vroeg ze ongerust: 'Wat is er met je gebeurd, lieverd?'

Ik probeerde onder woorden te brengen wat me allemaal overkomen was gedurende de jaren dat ik haar niet had gezien maar ik kon slechts het woord 'moeder' opbrengen. Dit eenzame woord verheugde haar zo dat ze mijn moeite met het praten negeerde en haar gezicht straalde van geluk.

Daarna lukte het me haar te zeggen: 'Ik heb een nieuwe taal.'

Ze keek naar me met een verwondering die geleidelijk versomberde: 'Een nieuwe taal?'

Ik verschafte haar nadere uitleg, dat het een taal van de zee was, die je leert op het strand en waarin je de klemtonen legt met alle kleuren en geuren van de zee, een 'zeetaal'.

'Waarvoor heb je een zeetaal nodig?' verwonderde ze zich, haar ogen waren wijd opengesperd.

'Ik ben lid van de gemeenschap der uitverkorenen,' zei ik en ik verwonderde me over deze zin die mijn mond uit rolde.

'Mama,' zei ik, 'wees maar niet bang. Wat je me hebt voorgelezen uit het boek *Sprookjes uit het noorden* elke avond voor het slapengaan, zal me voor altijd bijblijven. Deze taal heb ik uit je opgezogen en ze stroomt door al mijn aderen.'